

beseda
beseda

beseda
beseda
beseda
beseda

beseda
beseda

BESEDA

BESEDA in BESEDILO

Marija Pristovnik

BESEDILO

besedilo
besedilo
besedilo

besedilo
besedilo
besedilo

besedilo
besedilo
besedilo

SPLOŠNE INFORMACIJE O GRADIVU

Izobraževalni program: Avtoserviser

Ime modula: Slovenščina

Naslovi učnih tem: Beseda, Oblikovna stran besed, Pravopisno urejanje besedila, Besedilne vrste

Povzetek:

Gradivo je zasnovano kot samostojni delovni zvezek, ki obravnava učno snov 2. letnika srednjega poklicnega izobraževanja. Namenjeno je spoznavanju, predvsem pa utrjevanju učnih tem, ki se nanašajo na besede (njihov pomen in obliko), pravopis in besedilne vrste.

Ključne besede:

pomen, vrednost, frazem, oblika, besedna vrsta, ločilo, besedilna vrsta, obvestilo, vabilo, zahvala, opravičilo, življenjepis, prošnja

Avtorica: Marija Pristovnik
Recenzentka: Metka Hojnik Verdev
Datum: avgust 2012

Cilji

Dijaki spoznavajo in uporabljajo nekaj najbolj temeljnih jezikovnih izrazov: beseda, besedna zveza, stalna besedna zveza, slogovno zaznamovana beseda, slogovno nezaznamovana beseda, besedne vrste, oblikoslovne lastnosti besed, pregibanje.

Uporabljajo ustrezne besede, razložijo pomen stalnih besednih zvez. Danim stilno zaznamovanim besedam iščejo nezaznamovane sopomenke.

Z vajami dopolnjujejo in utrjujejo praktično obvladovanje slovničnih kategorij in pravil. Popravljajo najpogostejše slovnične napake in skušajo utemeljiti svoje popravke.

Dijaki sprejemajo in tvorijo uradna besedila. Znajo navesti sporočevalca, naslovnika, vrsto in temo besedila, bistvene podatke iz besedila, popraviti besedilo in svoje popravke utemeljiti. Pri tvorjenju besedil upoštevajo pravopisna pravila.

Kazalo

BESEDA	6
Pomen besed	5
Stalne besedne zveze ali frazemi	6
Slogovna vrednost besed	9
OBLIKOVNA STRAN BESED	10
Besedne vrste	10
Samostalniška beseda	11
Samostalnik	11
Posamostaljeni pridevnik	15
Samostalniški zaimsek	16
Pridevniška beseda	19
Pridevnik	19
Števniki	22
Pridevniški zaimsek	24
Glagol	26
Prislov	34
Predlog	36
Veznik	38
Členek	40
Medmet	41
PONOVIMO	42
PRAVOPISNO UREJANJE BESEDILA	43
Dobesedni in odvisni govor	43
Ločila	45
Narekovaj	45
Pomišljaj	45
Vezaj	46
PONOVIMO	47
BESEDILO	48
Besedilne vrste	48
Obvestilo	48
Vabilo	51
Zahvala	52
Opravičilo	55
Življenjepis	57
Prošnja	60
PONOVIMO	62
MEDPREDMETNO POVEZOVANJE	63
LITERATURA IN VIRI	64

Učno gradivo je nastalo v okviru projekta Munus 2. Njegovo izdajo je omogočilo sofinanciranje Evropskega socialnega sklada Evropske unije in Ministrstva za izobraževanje, znanost, kulturo in šport.

BESEDA

Beseda je **dogovorjeno znamenje iz glasov ali črk**, s katerim poimenujemo:

- predmetnost (tabla, knjiga, zvezda, zabavati se, tri)
- svoj odnos do predmetnosti (prijazen, še, težko, fuj)
- logična razmerja v predmetnosti (v, pri, med, ker) ...

Beseda ima **pomen** in **tvarno stran** (glasove, črke).

Z besedami se ukvarja jezikoslovna veja, ki se imenuje BESEDOSLOVJE.

Besede so popisane in razložene v SLOVARJIH.

1. Besede razvrsti po abecedi.

sol, glina, zelenjava, nebo, brat, opeka, klop, glasba, miza, prijatelj

2. Poimenuj z ustreznimi besedami.

priprava za sušenje	
večja kotanja z vodo za gojenje rib	
seznam blaga ali storitev z navedeno ceno	
kdor se poklicno ukvarja s friziranjem	
olesenelo steblo dreves	
sporočena želja komu, da kam pride	
uganka, pri kateri se rešitve pišejo navpično in vodoravno	

3. Poved prepisi tako, da bodo med besedami presledki.

Marjetka svojo prijateljico ne bomo nikoli razočarala. _____

Ne vem, ne bo, v redu...
So te besede pravilno napisane?

POMEN BESED

Vsaka beseda ima določen pomen. Besede imajo lahko samo en pomen, te se imenujejo **enopomenke** (fotosinteza, samoglasnik). To so predvsem strokovne besede (termini). Besede z več pomeni so **večpomenke** (polica, jezik, kruh).

4. Besedam poišči sopomenke.

zemlja _____	načrtovati _____
cvetlica _____	pohajkovati _____
torba _____	ukrasti _____
očala _____	narediti _____
kamion _____	boriti se _____
zid _____	ujeti _____
tla _____	hrabriti _____

5. V povedih podčrtaj ustrezno besedo.

V razredu ni nihče *opravičen/upravičen* do brezplačne malice.

Mateja se je *opravičila/opravičila*, ker je zamudila pouk.

Janko je oblekel *trenenko/trenirko* in odhitel na igrišče.

Igralke so zavzeto poslušale *trenenko/trenirko*.

Med generacijami je velik *propad/prepad*.

Kriza je mnoga podjetja pahnila v *prepad/propad*.

Njegov brat je spoštovan *časnik/častnik*.

Učno gradivo je nastalo v okviru projekta Munus 2. Njegovo izdajo je omogočilo _____ je Evropskega socialnega sklada Evropske unije in Ministrstva za izobraževanje, znanost, kulturo in šport.

Vsako jutro prebere nov *časnik/časnik* in spije skodelico kave.

Ne *moram/morem* zaspati, ker je zunaj tako hrupno.

Jutri *moram/morem* zgodaj vstati.

Nisem *mogel/moral* pripraviti poročila.

6. Besedam dodaj čim več pridevnikov.

hlače: _____

poletje: _____

drevo: _____

roman: _____

oče: _____

beseda: _____

stroj: _____

STALNE BESEDNE ZVEZE ali FRAZEMI

Večbesedno poimenovanje imenujemo besedna zveza (npr. zrelo jabolko, praktični pouk, s trebuhom za kruhom, maček v žaklju).

Nekatere besedne zveze so **proste** (besede lahko poljubno dodajamo ali spreminjamo), npr. zrelo jabolko, olupljeno jabolko, jabolko z drevesa, jabolko iz trgovine ...

Druge besedne zveze so **stalne** (besed v zvezi ne moremo poljubno zamenjevati), npr. maček v žaklju, španska vas (in ne pes v žaklju, italijanska vas). **Stalne besedne zveze** so namreč pomenska celota in posameznih besed v njej ne moremo dobredno razlagati. Imenujemo jih tudi **frazemi**.

7. Poišči pomene naslednjih frazemov.

1. tako je bilo zapisano v zvezdah	___	lepo in dobro se mu godi
2. zanjo bi sklatil zvezde z neba	___	zelo se je udaril
3. rodil se je pod nesrečno zvezdo	___	v življenju nima sreče
4. zvezde so mu naklonjene	___	tako je usojeno
5. sega po zvezdah	___	zelo ga hvali
6. udaril se je, da je videl vse zvezde	___	v življenju nima sreče
7. kuje ga v zvezde	___	zanjo bi storil vse

8. Dopolni stalne besedne zveze.

Gledata se kot _____.

Trese se kot _____.

Krade kot _____.

Živi kot _____.

Pije kot _____.

Molči kot _____.

9. Stalnim besednim zvezam (frazemom) poišči razlago na desni strani.

___ Prišel je na boben.

1. Odselil se je od staršev.

___ Zavihal je rokave.

2. Prizadevanje se ne bo uresničilo.

___ Šolo je obesil na klin.

3. Vedno hoče biti v ospredju.

___ Kupil je mačka v žaklju.

4. Izgubil je vse premoženje.

___ Iz te moke ne bo kruha.

5. Lotil se je dela.

___ Povsod hoče igrati prvo violino.

6. Izpisal se je.

___ Odletel je iz gnezda.

7. Kupil je ničvredno blago.

10. Stalnim besednim zvezam poišči ustrezní frazem na desni.

1. rasti kot kopriva

___ tiščati glavo v pesek

2. sneti masko z obraza

___ živeti ob kruhu in vodi

3. pobrati šila in kopita

___ pokazati pravo barvo

4. zatiskati si oči pred resnico

___ rasti kot gobe po dežju

5. živeti iz rok v usta

___ vzeti pot pod noge

11. Dopolni slovenske pregovore.

Osel gre samo _____

Pamet je boljša kot _____

Tiha voda _____

Jabolko ne pade _____

Kdor se zadnji smeje, _____

Kadar mačke ni doma, _____

Dobro blago _____

Kdor jezika špara, _____

Zarečenega kruha _____

Brez muje _____

12. Razloži stalne besedne zveze.

Besede so mu segale do srca.

Kamen se mu je odvalil od srca.

Stisnil je rep med noge.

Vrgel je puško v koruzo.

Matematiko ima v malem prstu.

Držal je jezik za zobmi.

Ves čas je streljal kozle.

Prijatelj ga je pustil na cedilu.

Preveč si jemlje k srcu.

SLOGOVNA VREDNOST BESED

Slogovno nezaznamovane ali nevtralne besede lahko uporabljamo v katerem koli besedilu ali govornih okoliščinah (učitelj, glava, stor, pes).

Slogovno zaznamovane besede spremljajo dodatni pomenski odtenki, z njimi izražamo svoja občutja (naklonjenost, prezir), pripadnost določenemu okolju (npr. prfoks, betica, cucek), zato jih lahko uporabljamo le v določenih besedilih oz. govornih okoliščinah (doma, med prijatelji).

13. V besednih dvojicah podčrtaj slogovno zaznamovane besede.

zaljubiti se – zatrapati se
pijandura – alkoholik
sukanec – cvirn
marela – dežnik
balanca – krmilo

pohan – ocvrt
butast – omejen
mašina – motor
šus – enica
cartkan – mil

14. Pogovornim besedam pripiši slogovno nezaznamovane besede.

žlahta -
zmatran -
kuplunga -
mašina -
znucan -
gvant -
fen -

cigaret -
glih tak -
sigurno -
crkniti -
cvek -
malar -
flika -

15. Iz naslednjih besed tvori ljubkovalne besede.

čovelj -
pesem -
beseda -
sestra -
sonce -
pesem -

okno -
knjiga -
ded -
omara -
vrata -
gozd -

16. Pojasni pomen slogovno zaznamovanih besednih zvez iz naslovov časopisov.

Maska je padla

Celje je zvečer mesto duhov

Belgijke še drugič na kolenih

OBLIKOVNA STRAN BESED

Besede imajo različne oblike. Nekatere lahko svoje oblike spreminjajo (**pregibne besede**), nekatere pa se ves čas pojavljajo v isti obliki (**nepregibne besede**). Pregibne besede imajo osnovo in končnico. Med pregibanjem se spreminja končnica.

OSNOVA	KONČNICA
miz	-a
miz	-e
miz	-i
miz	-o

Osnova je nosilka predmetnega pomena, **končnica** pa zaznamuje slovnične lastnosti (spol, število, sklon, osebo, čas).

Slovenski jezik pozna tri načine pregibanja:

1. **SKLANJANJE** (miza, mize, mizi, mizo, pri mizi, z mizo)
2. **STOPNJEVANJE** (nov, novejši, najnovejši)
3. **SPREGANJE** (pišem, pišeš, piše ...)

Oblikoslovne lastnosti besed preučuje OBLIKOSLOVJE.

BESEDNE VRSTE

Besedne vrste so **skupine besed**, ki imajo **enake pomenske in oblikoslovne lastnosti ter enako vlogo v stavku**. To so:

- SAMOSTALNIŠKA BESEDA (knjiga)
- PRIDEVNIŠKA BESEDA (lep)
- GLAGOL (pišemo)
- PRISLOV (danes)
- PREDLOG (pri)
- VEZNIK (in)
- ČLENEK (tudi)

Učno gradivo je nastalo v okviru projekta Munus 2. Njegovo izdajo je omogočilo sofinanciranje Evropskega socialnega sklada Evropske unije in Ministrstva za izobraževanje, znanost, kulturo in šport.

- o MEDMET (joj)

Samostalniška beseda, pridevniška beseda in glagol so pregibne, ostale pa nepregibne.

1. Iz besedila izpiši SAMOSTALNIKE in GLAGOLE.

Andreja je med počitnicami odpotovala na Kitajsko. S starši si je ogledala Peking in znameniti Kitajski zid. Kitajci so jih lepo sprejeli, v daljni deželi pa je Andrejina družina spoznala tudi nekaj novih prijateljev.

SAMOSTALNIKI:

GLAGOLI:

2. Določi pregibne in nepregibne besedne vrste.

domovina, oranžen, pet, iz, ker, vrata, so govorili, nekdanj, daleč, iskren, že, kot, oblika

PREGIBNE BESEDE	NEPREGIBNE BESEDE

SAMOSTALNIŠKA BESEDA

Samostalniške besede so **imena bitij, stvari in pojmov**.
Ločimo tri vrste samostalniških besed:

1. SAMOSTALNIK
2. POSAMOSTALJENI PRIDEVNIK

Učno gradivo je nastalo v okviru projekta Munus 2. Njegovo izdajo je omogočilo sofinanciranje Evropskega socialnega sklada Evropske unije in Ministrstva za izobraževanje, znanost, kulturo in šport.

Naštev dele

avtomobila.
Ali so te besede samostalniki?

3. SAMOSTALNIŠKI ZAIMEK

SAMOSTALNIK

Samostalniki so besede za osebe, živali, rastline, predmete, mesta, pokrajine in pojme. **Z njimi neposredno poimenujemo bitja, reči ali pojme.**

Samostalniku lahko določimo:

- o **spol** (moški, ženski, srednji)
- o **število** (ednina, dvojina, množina) – edninski samostalniki poznajo samo ednino (sol), množinski pa samo množino (hlače)

JE ...

SO ...

- o **sklon:**
 1. IMENOVANIK (kdo ali kaj?)
 2. RODILNIK (koga ali česa?)
 3. DAJALNIK (komu ali čemu?)
 4. TOŽILNIK (koga ali kaj?)
 5. MESTNIK (o kom ali čem?)
 6. ORODNIK (s kom ali čim?)
- o **sklanjatev** (3 moške, 3 ženske in 1 srednja)

	1. MOŠKA	2. MOŠKA	3. MOŠKA
I	korak -θ	vojvod -a	EKG -θ
R	korak -a	vojvod -e	EKG -θ
D	korak -u	vojvod -i	EKG -θ
T	korak -θ	vojvod -o	EKG -θ
M	korak -u	vojvod -i	EKG -θ
O	korak -om	vojvod -o	EKG -θ

	1. ŽENSKA	2. ŽENSKA	3. ŽENSKA
I	lipa -a	perut -θ	Ines -θ
R	lip -e	perut -i	Ines -θ
D	lip -i	perut -i	Ines -θ
T	lip -o	perut -θ	Ines -θ
M	lip -i	perut -i	Ines -θ
O	lip -o	perut -jo	Ines -θ

	SREDNJA SKLANJATEV
I	mest -o / polj -e
R	mest -a / polj -a
D	mest -u / polj -u
T	mest -o / polj -e
M	mest -u / polj -u
O	mest -om / polj -em

Sklanjaj samostalnike iz sklanjatvenih vzorcev še v dvojini in množini.
Kaj je pravilno: pred *dvemi leti* ali pred *dvema letoma*/ *prva dva mesta* ali *prvi dve mesti*?

1. Razvrsti lastna imena.

Dolenjska, Gradis, Jerneja, Dravinja, Triglav, Večer Renault, Finec, Turčija, Rogla, Nil, Celjanka, Titanik, Andraž, Samorastniki, Apolon, Gea, Krško, Nokia, Pohorje

Imena bitij	Stvarna lastna imena	Zemljepisna lastna imena

2. Razvrsti samostalnice glede na spol.

pismo, ocean, cesta, polje, izložba, semafor, letalo, miška, pljuča, Laško, sosed, nebo, škarje, nit

Moški spol	Ženski spol	Srednji spol

3. Razvrsti samostalnice glede na število.

Trbovlje, klet, nadstropji, morja, divjad, nafta, gumba, otroci, niti, cvetovi, cvetje, maski, bratje, babici, soline, Jesenice, zlato, roki, pljuča, grad, meščanstvo, sorodniki, zmaja

Ednina	Dvojina	Množina

4. Števnim samostalnikom dodaj skupno ime.

koren		meščan	
grozd		grm	
gora		ladja	

Učno gradivo je nastalo v okviru projekta Munus 2. Njegovo izdajo je omogočilo sofinanciranje Evropskega socialnega sklada Evropske unije in Ministrstva za izobraževanje, znanost, kulturo in šport.

kamen		klas	
cvet		voda	

5. Sklanjaj.

vlak	Matija	stric	Gašper	nož

mati	vas	Živa	gospa	breskev

kolo	Laško	pljuča	vrata	morje

6. Postavi v pravilno obliko.

Dopoldne sem srečala (*Borut Novšak*)_____.

Danes ni bilo na prakso (*Žiga Brečko, Rok Slana*) in (*Miha Repovž*)_____

Šolsko priznanje je bilo podeljeno dijakinjam in dijakom (*Maja Novak, Aleš Brumec,*
Rudi Puh, Alenka Tomšič)_____

7. Osebna imena postavi v orodnik.

Rudi _____ Lovre _____
Marko _____ Aljaž _____
Matevž _____ Maj _____
Žiga _____ Jakec _____

8. Samostalnik v oklepajih postavi v pravilno obliko.

S (hči) _____ je odpotovala v Ameriko.
Pri sosedovih (otroci) _____ je pozabil ključ od stanovanja.
Z mojimi (otroci) _____ ni bilo nikoli večjih skrbi.
Majico si je umazal z (breskev) _____.
S (stric) _____ je ves dan lovil ribe.
Trem (gospa) _____ so podarili vstopnice.
Z (Nejc) _____ sva si ogledala nogometno tekmo.
Zadihal je s polnimi (pljuča) _____.
V zatohlem prostoru je (pljuča) _____ začelo primanjkovati zraka.
Na sejmu nisem opazil (učitelji) _____ z naše šole.
Z (bratranec Robi) _____ sem se nazadnje srečal lani.

9. Dopolni sklanjatveni vzorec.

Ednina	Dvojina	Množina
hči		

POSAMOSTALJENI PRIDEVNIK

Pridevniki največkrat stojijo pred samostalniki, npr. **dežurni** učenec, **Štajerska** dežela, **mineralna** voda. Če pa samostalnik izpustimo, dobi pridevnik lastnosti izpuščenega samostalnika (dežurni, Štajerska, mineralna), zato te pridevnike imenujemo **posamostaljeni pridevniki**.

Sklanjamo jih kot pridevnike:

1. dežurni	3. dežurnemu	5. (o) dežurnem
2. dežurnega	4. dežurnega	6. (z) dežurnim

Sklanjaj
besedo
ŽVEČILNI.

